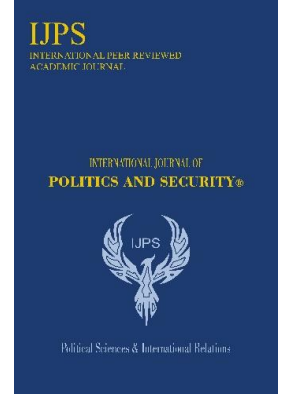

International Journal of Politics and Security (IJPS)

ISSN: 2667-8268

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijps>

İran: Ulusal Kimlik İnşası (ed.Hamid Ahmedi)

Yazar(lar) / Author(s): Muhammed Hüseyin ÇELİK

Kaynak / Source: International Journal of Politics and Security (IJPS) / Cilt 2 / Sayı 5 / Ekim 2020, ss.199-204

Geliş Tarihi / Received Date: 02.01.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.04.2020

How to cite this article:

Çelik, Muhammed Hüseyin. *Book Review: "Hamid Ahmedi(ed.), İran: Ulusal Kimlik İnşası, Hakkı Uygur (ter.), İstanbul: Küre Yayınları, 2009"*. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Vol.2, No. 5, 2020, ss.199-204

Bu makalenin tüm hakları International Journal of Politics and Security (IJPS) Dergisi'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir.

KİTAP İNCELEMESİ

Hamid Ahmedi(ed.), *İran: Ulusal Kimlik İnşası*, Hakkı Uygur (ter.), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, 360 sayfa. ISBN 9789756614600

Muhammed Hüseyin ÇELİK*

İran gerek sahip olduğu tarihi, dini, kültürel ve sosyal özelliklerinin zenginliğinden gerekse de asırlara yayılan çatışmaların neden olduğu dinamik atmosferinden ötürü üzerinde araştırma yapılan sahalarda başında gelmektedir. İran üzerine yapılan akademik çalışmaların birçoğu bölgeyi farklı tarihsel dönemlerde, farklı perspektiflerden değerlendirmiş olsa da anlatıcılarının algılarının ötesine geçmekte zorluk çektikleri görülmektedir. Çektikleri zorluklar olmuştur. Bu nedenle İran'ı anlamaya çalışırken farklı perspektifler sunan çalışmalar büyük önem kazanmaktadır. İşte bu noktada Hamid Ahmedi'nin editörlüğünü yaptığı asıl adı "*İran: Hürriyet, Milliyet, Kavmiyet-Müesses-i Tahkikat ve Tavsie-i Ulum-ı İnsani*" olan "*İran Ulusal Kimlik İnşası*" bu bağlamda incelenecek önemli eserlerden biridir.

İranlı seçkin akademisyenlerin yazılarından derlenerek oluşturulan kitap içerisinde milli kimlik, etnisite, İran'daki ulusal kimlik inşasının tarihi kökenleri ve teorik temelleri, milliyet ile din arasındaki açmazlar, federalizmden kaynaklanabilecek tehlikeler ile ülke içerisindeki etnik grupların merkezi hükümet ile olan çatışmalar yer almaktadır. Kitapta bahsi geçen mevzu bahis konular postmodernist olgular ve küreselleşme kaynaklı düşünsel yaklaşımlar vasıtasıyla el alınmaktadır. Kitaptaki makaleler kendilerini "reformist" sınıf mensubu olarak addeden İranlı akademisyenler tarafından ele alınmıştır. Eserde sırasıyla İranlı milli kimliğinin teşekkül süreci, devrimden sonra yeni rejimin ana hatlarını oluşturan İslamcılık ideolojisine yönelik eleştiriler ile devrimle birlikte rejimin İran toplumunun farklı kesimleri nezdindeki güncel kabulüne dair makaleler ilgililerine sunulmaktadır.

Eserin editörlüğünü üstlenen Ahmedi'nin 12 sayfalık sunuş yazısı da dahil olmak üzere kitap toplam 360 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, "Teorik İncelemeler" ve "Alan İncelemeleri"

* İnönü Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. huseyincelik1871@hotmail.com.
ORCID ID: 0000 0001 5204 0686.
Makale geliş tarihi: 02.01.2020

adı altında iki ana bölüme ayrılmış durumdadır. Kitabın omurgasını oluşturan ilk bölümde şu makaleler bulunmaktadır: Cihangir Moini Alemdari tarafından kaleme alınan "*İran'da Kimlik, Tarih ve Anlatı*"; kitabın editörlüğünü de üstlenen Hamid Ahmedi'nin "*İran'da Din ve Milliyet: Dayanışma mı, Çekişme mi?*" makalesi; Hüseyin Beşiriyye tarafından yazılan "*İran'da Siyasal İdeoloji ve Toplumsal Kimlik*"; Ahmet Eşref tarafından yazılan, "*İran'da Ulusal ve Etnik Kimlik Krizi*"; Muhammed Hubruyipak'ın yazdığı "*Yerel Seçkinler, Küreselleşme ve Federalizm Rüyası*"; ve son olarak Ebu'l-Fazl Dilaveri'nin, "*Modern İran'da Şehir, Kimlik ve Siyaset*" makalesi bulunmaktadır. Eserin orijinalinde yer alan Muhammed Hüseyin Sakit'in "*Fars Dili; İslam'ın ve İran Kimliğinin Mesajcısı*" ile başlıklı makalesi ile Murteza Sakıf'er'in "*Antik İran ve İran Kimliği*" üzerine yaptığı söyleşinin tercüme edilmediği görülmektedir.

Kitabın ilk makalesi olan "*İran'da Kimlik, Tarih ve Anlatı*" makalesinde Dr. Cihangir Moini Alemdari, homojen ve kadim bir İranlı kimliği portresini ortaya koymaya çalışmaktadır. Alemdari özellikle İslam öncesi Sasaniler döneminde İran'daki dini temelde yaşanan örgütlenme çabalarını olumlayarak kadim bir İranlı kimliğinin varlığını iddia etmektedir. Nihayetinde yazar kadim zamanlardan günümüze İranlı kimliğinin bütün etnik ve dinsel farklılıkları es geçerek ortak bir aidiyet duygusunun tezahürü olduğunu savunmuş; bu iddiasını da mitler ve anlatılar üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Yazar makalenin sonuç bölümünde devrimden sonrası yönetici elitlerinin İslam öncesi dönemlere ait sembol, mit ve efsaneleri göz ardı etmekle suçlamaktadır. Bu nedenle genel olarak çizmiş olduğu modern, çağdaş ve küresel sisteme entegre bir İran konseptinin ancak geçmişle barışık ve ulusal öze dönüşle mümkün olacağını savunmaktadır.

Kitabın editörlüğünü de üstlenen Dr. Hamid Ahmedi, "*İran'da Din ve Milliyet. Dayanışma mı Çekişme mi?*" adlı makalesinde ilk makalede öne sürülen çözümleme ve modelleri daha da ileriye götürerek konuya yeni bakış açıları sunmaktadır. Makalenin odak noktası "Milliyetçilik-İslamcılık" akımları ile bu akıma mensup "Milliyetçiler-İslamcılar" arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Ahmedi'ye göre dini saikler etrafında tartışılan ulusal duyarlılıklar, İslam öncesi ve sonrası dönemde zaten hep tartışılan bir olgu olagelmıştır. Özellikle Şah İsmail ile birlikte Safeviler eliyle İran toplumunda tesis edilen dini-millî kimlik

inşa süreçlerine olumluluk atfetmektedir. İlerleyen kısımlarda Ahmedî, Şah dönemindeki seküler normları esas alan milliyetçilik ile devrim sonrası İslamcı kadrolar eli ile oluşturulmaya çalışılan milliyetçi politikalar arasında paralellik kurmaktadır. Ahmedî'ye göre Şah dönemi milliyetçi politikalar milli kimliğinin manevi yönünü arka plana iterken; devrim sonrası *İslam ümmetini merkeze alan ümmetçi politikalar da milli kimliğin ulusal yönünün göz ardı edilmesine neden olmuştur*. Makalenin sonuç kısmında ise Ahmedî, din ile milliyetçilik arasında bir problem olmadığını ancak radikal İslamcılar eliyle dinin siyasileştirilmesinin çatışmalara neden olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Yine yazara göre İslamcıların “dini” siyasal alanda esas faktör kırmalarının yanı sıra ulusal çıkarlar yerine ümmetin çıkarlarını öne çıkarma çabaları İran'ı küresel kamuoyundan uzaklaştırmakta ve İran'ın dışlanmasına yol açmaktadır. Yazar kurtuluş reçetesi olarak siyasal İslam ideolojisinin terkedilmesi ve ulusal çıkarları savunacak politikaların geliştirilmesini öne sürmüştür.

Kitabın üçüncü makalesi "*İran'da Siyasal İdeoloji ve Toplumsal Kimlik*" İran siyaset arenasının öne çıkan hocalarından ve reformist kanadın önde gelen fikir babalarından Hüseyin Beşiriye tarafından kaleme alınmıştır. Kitap içerisindeki en nesnel ve sakın değerlendirmelerin yazıldığı makalede devrim sonrası İran toplumunun içerisine düştüğü toplumsal ve siyasal kamplaşmaları işlenmektedir. Genel olarak yerinde tespitlere sahip olan makalede tahlil ve önermelerde bazı noksanlıklar göze çarpmaktadır. Beşiriye'nin eleştirel bir yaklaşımla her türlü kimlik siyasetini yadsıması bu noksanlıkların temel sebebini oluşturmaktadır. Beşiriye tek tip, özerk ve halis bir kimlik tasavvurunun tarihsel gerçekliğinin olamayacağı tezini savunmaktadır. Beşiriye devrimden hemen sonra yönetimi ele geçiren İslamcıların temel hatasının diğer tüm parametreleri göz ardı ederek kimlik inşa sürecinde ve diğer politikalarında Şah dönemi gerçekleştirilen politikaların tersi yönünde hareket etmeleri olduğunu söylemektedir.

Kitaptaki bir sonraki makale “İran'da Ulusal ve Etnik Kimlik Krizi”, Ahmed Eşref tarafından kaleme alındı. Mahiyeti bakımında önemli noktalara değinen makale üslup açısından nesnel bir yaklaşıma sahiptir. Eşref ilk olarak ulus kavramının teşekkül sürecini teorik ve pratik boyutlarıyla ele almaktadır. Ulus kavramını etimolojik olarak inceledikten sonra ve

farklı disiplinlerdeki karşılığını da değinen yazar, ulus olgusunun modernliğine ve kurgusallığına dikkat çekmektedir. Yazar İran kapsamında ulusal kimliğin oluşum sürecini “Sasaniler”, “Safeviler” ve “Modern” zamanlar olmak üzere farklı alt başlıklarda ve çok yönlü bir zeminde işlemektedir. Yazar daha sonra modern anlamda ulus-devletin ortaya çıkması ile zengin etnik ve mezhebi bir yapıya sahip İran’da ulusal kimlik inşa süreçlerinde yol açtığı krizlere değinmektedir. Sonuç olarak yazar İran’ın modern anlamda bir ulus-devlete dönüşmeye mecbur kalacağını ve nitekim bunun sinyallerini de vermeye başladığını belirtmektedir.

Bir sonraki makale olan Muhammed Hubruyipak’ın yazmış olduğu "*Yerel Seçkinler, Küreselleşme ve Federalizm Rüyası*" adlı makalesinde genellemeci vurgular ile İran’da var olan federal sistem ve federalizme yönelik ağır eleştiriler yöneltmektedir. Hubruyipak iddialarını ileri götürerek federalizmi savunan kesimleri kendi ifadesi ile “*politik kazanç elde etmek için yerelciliğe ve etnik azınlık milliyetçiliğine soyunmak*” ile itham etmektedir. Federalizmin eksikliklerini ve yanlışlığını savunan yazar federal yönetim biçimine alternatif olarak merkezi yönetimin güçlü olduğu “Üniter Sistem” modelini sunmaktadır. Yazar makalenin ilerleyen kısımlarında ülkedeki farklı etnisiteye sahip unsurların dilsel, kültürel, siyasal vb. her türlü farklılıkları öne çıkaran taleplerini yok sayarak etnik unsurların taleplerini şeytanlaştırmaktadır. Bunu yaparken de Fars unsurunun merkezi konumunu tartıştırmamaktadır. Yazarın diğer etnik unsurları önemli ölçüde göz ardı ederek İran’ı neredeyse salt Fars unsuruyla özdeşleştirme çabası makaleyi nesnellikten uzaklaştırmaktadır. Küreselleşmeye de aynı şekilde karşı çıkan yazar, küreselleşmenin “*milli bilinci*” tahribe uğratacağını söyleyerek onu da tehditler arasına yerleştirmiştir.

Birinci bölümün son makalesi Ebu'l-Fazl Dilaveri tarafından kaleme alınan "*Modern İran'da Şehir, Kimlik ve Siyaset*" makalesidir. Gerek üslubu gerekse de sahip olduğu içeriği kapsamında önemli bir niteliğe sahip olan makale, İran’ın sosyal ve siyasal yapısı ile onları oluşturan temel dinamikleri siyasal yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Makalenin esas omurgası Meşrutiyet’ten İslam Devrimi’ne kadar geçen süreçte yaşanan savaşlar ve göçler ile şehir yapısının dönüşümü oluşturmaktadır. Bu süreçte İran sosyal yapısında yaşanan çok yönlü değişimleri, okuma-yazma oranlarını, çeşitli zamanlarda farklı

kentleşme düzeylerini ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan yeni sosyal sınıfları analiz düzeyinin temeline oturtmaktadır. Buradan hareketle bölgesel/sınıfsal eşitsizlik ve uçurumları, siyasal/ideolojik tutumları, merkez ve çevre çatışmaları ile bunların iktidar nezdindeki yansımalarını ortaya koyan makale bütüncül bir İran fotoğrafı çekmektedir.

Kitapta ilk bölümde teorik çerçeveye değinildikten sonra ikinci bölümde “Alan İncelemelerine” değinilmektedir. Bu bölümde sırasıyla; Kave Beyat’ın yazmış olduğu “*Pantürkizme Bakış ve Ruşeni Bey Macerasının Pantürkizme Etkileri*”, ilk makaleye paralel olarak Recep İzedi tarafından kaleme alınan “*Azerbaycan Kimliği Hakkındaki On Yıllık Kargaşaya Bir Bakış*” makalesi, Farslar ve Azeriler/Türklerden sonra İran’ın en kalabalık etnik grubu olan Kürtler hakkında Nahid Kuhkişaf-İhsan Huşmend tarafından yazılan “*Devrimden Önce ve Sonra Kürt Bölgelerinin Gelişim Süreci*” ve son olarak da Seyyid Abdülemir Nebevi tarafından yazılan “*Huzistan ve Etnik Sorunlar*” makaleleri bulunmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde genel olarak devrim öncesi ve sonrası İran’da Azeri, Kürt ve Arap halklarına karşı izlenen politikalar odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde yer alan çalışmaların İran’ın zengin etnik yapısını oluşturan etnik unsurların yaşadıkları bölgelerden hareketle İran siyasal hayatındaki durumları incelenmektedir. Mevzubahis etnik grupların kimliklerinin tarihi kökleri, İran siyasal tarihindeki konumları ve devrim sonrası yeni rejimin bu gruplara yönelik politikalarının mahiyeti ele alınmıştır. Şah dönemindeki politikaların itkisi ile başlayıp devrim sonrası dönemde de çeşitli zeminlerde süregelen bu unsurlar arasındaki milliyetçi hareketlerle ilgili olarak çok önemli bilgilere değinilmektedir.

Orijinal dili olan Farsçadan direkt olarak Türkçeye çevrilen eser, sahip olduğu sade üslup ve mahiyeti bakımından oldukça akıcı bir seviyededir. Eser sayesinde İran’daki reformist akademik camianın küçük bir özeti mahiyetinde de olan bu edisyon çalışması ile İran’da "reformist" olarak adlandırılan kanadın fikir dünyasına ve bu grubun rejime yönelik eleştirilerinin akademik alandaki tezahürlerini görmekteyiz. Kitapta yer alan makaleler tüm çatışma ve farklılıklara rağmen küresel kamuoyu ve uluslararası sistemle uyumlu; muasır medeniyet olarak görülen Batı sistemi ile bütünleşmiş modern ve müreffeh bir İran konseptinin

şeklini oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak makalelerin genelinde oluşturulmaya çalışılan İran algısı, İran gerçeğinden uzak ideal bir tasavvur olmaktan öteye gidememektedir. Farklı alt başlıklar olsa da genel olarak kimlik inşası, ulus-devlet, İranlı kimliği üzerinden İslamcılık eleştirisi ve İran'a dair gelecek tahayyülleri güncel İran gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Tüm bunlara rağmen makalelerin genel içeriğine bakıldığında görülecektir ki genel olarak İranlı kimliğinin tarihsel süreçte gelişimi, İran'ın sosyal ve siyasal yapısı ile İran siyasal kültürünü oluşturan temel dinamiklerden hareketle İran'ın iç ve dış politikada yaşadığı açmazları ve meydan okumaları analiz edecek bir bütüncül kapsama ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak devrimden sonra iç politikada yaşanan kimlik inşa süreci, devrimin toplum nezdinde kabulü, toplumsal çatışmalar ve iktidar süreçlerine ilişkin önemli bilgi aktarımlarına yer verilmiştir.

Kitap ele aldığı konular ve değindiği hususlar bakımından oldukça faydalı bilgilere yer vermekte ve farklı zeminlerden hareketle bütüncül bir İran fotoğrafı çekmektedir. Bu nedenle eser bizim nezdimizde İran özelinde Ortadoğu üzerine yapılacak araştırmalarda başvurulacak önemli bir kaynak konumundadır.